

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩАПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІCHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF IMPLEMENTATION
OF ENVIRONMENTAL INSURANCE IN UKRAINE

УДК 504:368

Оглобліна В.О.к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізький інститут економіки
та інформаційних технологій**Сіліна І.В.**к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізька державна інженерна
академія*У статті розкрито сутність екологічного страхування як категорії економічних відносин. Окреслено його мету, функції та завдання. Розглянуто законодавчу базу та сучасну ситуацію ринку послуг екологічного страхування в Україні, основні проблеми впровадження екологічного страхування в Україні та шляхи їх вирішення.***Ключові слова:** ризик, страхова виплата, страхова премія, страховий ринок, страховий захист, екологічне страхування.*В статье раскрыта сущность экологического страхования как категории экономических отношений. Определены его цель, функции и задачи. Рассмотрены законодательная база и современная ситуация на рынке услуг экологического страхования**в Украине, основные проблемы внедрения экологического страхования в Украине и пути их решения.***Ключевые слова:** риск, страховая выплата, страховая премия, страховой рынок, страховая защита, экологическое страхование.*The article reveals the essence of environmental insurance as a category of economic relations. Here we outlined its purpose, functions and objectives. We also considered the legal framework and the current situation in the sphere of environmental insurance services market in Ukraine, as well as basic problems of implementing environmental insurance in Ukraine and ways of solving them.***Key words:** risk, insurance payment, insurance premium, insurance market, insurance protection, environmental insurance.

Постановка проблеми. Після проголошення незалежності України на базі Конституції та законів України «Про страхування», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» було розроблено та введено в дію Страхове законодавство, яким передбачалося прийняття інших законодавчих актів у галузі екологічного страхування, у т. ч. Закону України «Про екологічне страхування». Пов'язано це із сучасним станом соціально-економічного розвитку в країні. В умовах розвитку України як незалежної держави спостерігається економічний спад, ознаками якого стали техногенні аварії та катастрофи на промислових об'єктах підвищеної небезпеки. Результатом негативного впливу наслідків господарчої діяльності на здоров'я населення та довкілля стали деградація природних екосистем, зменшення біорізноманітності та загроза глобальних змін навколишнього природного середовища. Запобігання ризику екологічних аварій та катастроф може сприяти розробка та впровадження екологічного страхування – механізму забезпечення екологічної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні питання екологічного страхування в Україні висвітлено в роботах Х.Р. Василичина [1], Л.М. Грановської, О.Т. Левандовського, Г.М. Луцишина [2] та ін. Аспекти правового регулювання екологічного страхування в Україні розглянуто у

статтях Н.О. Бурик, Х.Р. Василичина [3]. Сучасний стан та тенденції розвитку українського ринку страхування екологічних ризиків досліджено в публікаціях М.І. Бублик [4], О.В. Козьменко, Х.Р. Василичина [5] та ін. Проте напрями розвитку екологічного страхування в Україні потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасної ситуації на ринку послуг екологічного страхування, виявлення основних проблем упровадження екологічного страхування в Україні та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім треба визначити, що таке екологічне страхування, його мету та завдання.

Екологічне страхування – це страхування цивільно-правової відповідальності виробництв – джерел підвищеної небезпеки для довкілля за заподіяну шкоду, яка може бути завдана громадянам та юридичним особам унаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища.

Метою екологічного страхування є забезпечення страхового захисту матеріальних інтересів фізичних та юридичних осіб у вигляді повної або часткової компенсації збитків, заподіяних забрудненням навколишнього середовища, викликаного аваріями, технологічними збоями або стихійними лихами.

Основним завданням екологічного страхування є поєднання соціально-економічних та екологіч-

них аспектів з урахуванням особливостей правового регулювання екологічних відносин у реальних кризових умовах.

Сутність екологічного страхування виражається у його функціях. Виконуючи важливу компенсаційну функцію, екологічне страхування є ланкою фінансової системи країни. Крім фінансової, екологічне страхування виконує не менш важливі функції:

- превентивну (використання частини сум страхових платежів для запобігання настанню ризику заподіяння шкоди джерелами підвищеної екологічної небезпеки);

- соціальну (виділення страховою організацією частини коштів страхових резервів для підвищення рівня соціального захисту населення);

- контрольну (перевірку страховою організацією додержання страхувальниками умов страхового договору, пов'язаних із запобіганням техногенно-екологічним інцидентам);

- інформаційну (здійснення екологічного аудиту та інших заходів для визначення фінансово-економічного стану того або іншого підприємства, кваліфікації його кадрів, шкоди, що може бути заподіяна підприємством, стану дотримання на ньому вимог екологічної безпеки і доведення цієї інформації до відома страхувальників, страховиків та інших заінтересованих суб'єктів (наприклад, громадських організацій)) [6].

Розрізняють добровільне та обов'язкове екологічне страхування.

Для здійснення обов'язкового страхування Кабінет Міністрів України, якщо інше не визначено законом, установлює порядок та правила проведення, форми типового договору, особливі умови ліцензування обов'язкового страхування, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів або методику актуарних розрахунків.

Добровільне екологічне страхування здійснюється відповідно до законодавства України. Перелік видів діяльності, що підлягають добровільному екологічному страхуванню, визначається договором екологічного страхування.

Аналіз стану страхового ринку в 2012–2014 рр. (табл. 1) дав змогу визначити, що в структурі страхових премій за видами страхування частки страхових премій з екологічного страхування до загальних страхових премій на ринку змінюються так:

- частка страхових премій від страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, зросла з 1,99% у 2012 р. до 2,08% у 2013 р. та до 2,79% у 2014 р.;

- частка страхових премій від страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небез-

пеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру, змінилася з 0,92% у 2012 р., до 0,99% у 2013 р. та до 0,77% у 2014 р.;

- частка страхових премій від страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів, змінилася з 0,0045% у 2012 р. до 0,0017% у 2013 р. та до 0,000855% у 2014 р.;

- частка страхових премій від страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів змінилася з 1,46% у 2012 р. до 1,021% у 2014 р.

При цьому загальна частка страхових премій з обов'язкових видів екологічного страхування на вітчизняному ринку становить лише 4,39% у 2012 р., 4,38% – у 2013 р. та 4,58% – у 2014 р., що свідчить про негайну потребу формування ринку обов'язкового екологічного страхування.

Найбільший приріст страхових премій у 2014 р. порівняно з 2012 р. мав місце з обов'язкового страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту – в 1,52 рази.

Від'ємний приріст страхових премій за цей період спостерігається зі:

- страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти й об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру, – зменшення на 20,85%;

- страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності й навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів – зменшення на 79,74%;

- страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів – зменшення на 34,19% (рис. 1).

Обсяг страхових виплат з екологічних видів страхування в 2014 р. становив 1 152 407 тис. грн. і збільшився порівняно з 2012 р. у 12,38 рази.

Таблиця 1

Аналіз страхових платежів та виплат з екологічних видів страхування в Україні в 2014 р.

Показники	2012 р	2013 р.	2014 р.	Темп зростання, %	
				2013/2012	2014/2013
Валові надходження страхових платежів (премій, внесків), тис. грн.					
Всього страховий ринок	3 539 980,7	3 663 216,1	3 835 480,258	103,48	104,70
Страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкodu, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	70 533,5	76 290,2	106 898,09	108,16	140,12
Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкodu, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної безпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру	32 880,9	36 140,2	29 363,77	109,91	81,25
Страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкodi, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	159,9	61,9	32,8	38,71	52,99
Страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів	51 819,2	47 866,6	39 184,96	92,37	81,86
Чисті страхові премії, тис. грн.					
Всього страховий ринок	3 404 478,8	3 371 661,4	3 533 045,228	99,04	104,79
Страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкodu, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	70 161,4	76 142,9	106 792,69	108,53	140,25
Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкodu, яку може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної безпеки	30 379,3	31 741,4	24 044,97	104,48	75,75
Страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкodi, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	159,9	61,9	32,4	38,71	52,34
Страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів	47 946,6	43 659,1	31 553,16	91,06	72,27
Чисті страхові виплати, тис. грн.					
Всього страховий ринок	1 054 469,8	1 128 475,7	1 149 155,873	107,02	101,83
Страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкodu, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	255,3	1005,0	3 243,79	393,65	322,77
Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкodu, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної безпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру	7,2	0,0	7,2	0,0	0,0
Страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкodi, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів	0,0	32,4	0,0	0,0	0,0

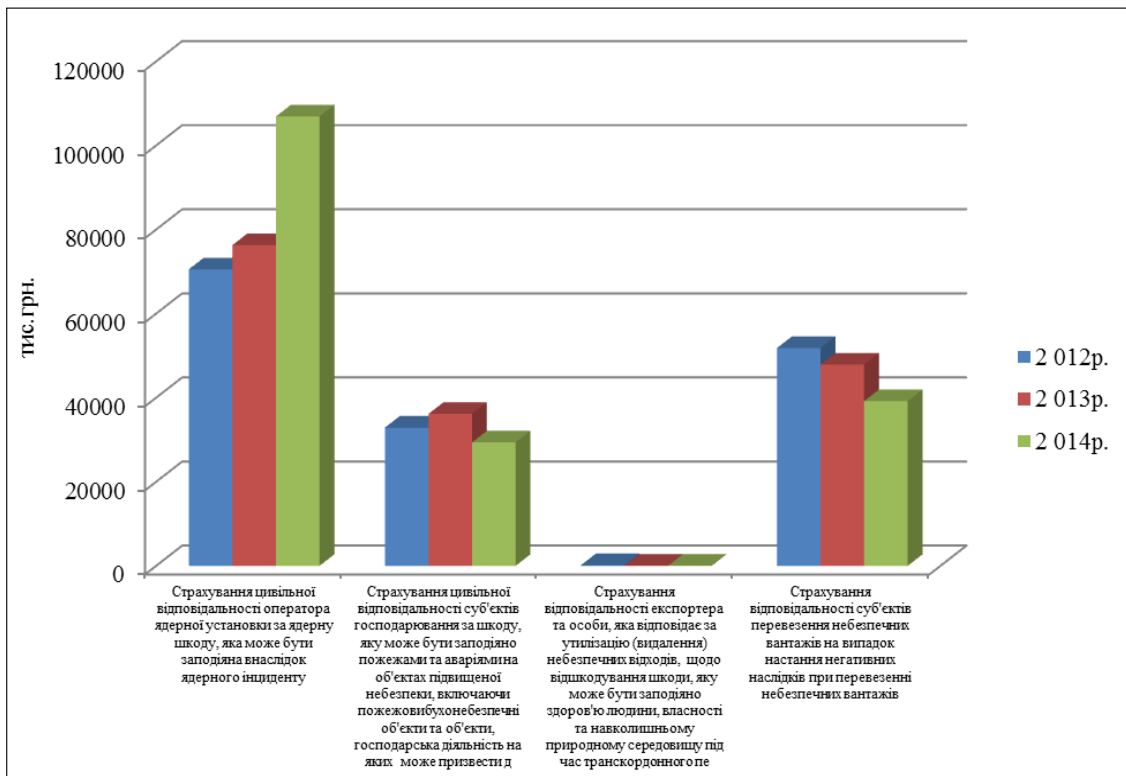

Рис. 1. Динаміка страхових платежів за екологічними видами страхування

Спостерігалось дуже значне зростання страхових виплат упродовж 2012–2014 рр. Аналізуючи структуру страхових виплат за видами екологічного страхування, зауважимо, що такий приріст був забезпечений переважно через зростання страхових виплат зі страхування відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду – у 12,7 рази. Важливим індикатором розвитку страхового ринку є показник рівня страхових виплат як відношення чистих страхових виплат до чистих страхових премій, виражений у відсотках.

Рівень страхових виплат з екологічних видів страхування в Україні є дуже низьким, а саме: менше ніж 1% упродовж 2012–2013 рр. і близько 2% – у 2014 р.

Це свідчить про низьку платоспроможність страхових компаній та, очевидно, про незначні розміри відшкодувань унаслідок страхових подій. Сьогодні рівень страхових виплат у разі природної катастрофи в Україні не перевищує 2%, а в разі техногенної аварії – 3% від завданих збитків. У країнах ЄС цей показник дорівнює відповідно 70% і 85%.

Особливістю екологічного страхування є величезні масштаби збитку внаслідок екологічних аварій або катастроф. Це означає, що окремо взятої страхової компанії важко брати на себе такі ризики, тому вкрай актуальним є завдання створення екологічних пулів, які володіли б необхідними фінансовими резервами для виплати страхового відшкодування у разі настання страхового випадку.

У 2009 р. шість страховиків стали засновниками Екологічного страхового пулу, серед них: «УАСК «АСКА», «УНІКА», «ПРОСТО-страхування», «Брокбізнес», «Іллічівське», «Українська пожежно-страхова компанія». Основними завданнями пулу є співстрахування і перестраховування для забезпечення фінансової надійності страховиків – членів пулу, сприяння членам пулу в організації роботи з прийому в перестраховування ризиків від зарубіжних екологічних страхових пулів та інших перестраховувальників.

Сучасний український страховий ринок становлять численні дрібні приватні компанії, сукупний капітал яких дорівнює капіталу однієї не найбільшої західної компанії. Для фінансової стійкості таких страховиків становить небезпеку приймати на себе великі ризики, за якими збитки (навіть з урахуванням сострахування або перестраховування) носять катастрофічний характер і має місце високий ступінь кумуляції ризику. Тому екологічне страхування повинно проводитися за участю держави в особі його регіональних органів влади, які можуть розробляти і реалізовувати на практиці спеціальні цільові програми, видавати відповідні нормативні акти, що регулюють проведення екологічного страхування, а також ініціювати участь в екологічному страхуванні державних страхових компаній.

Дослідженням встановлено, що питання екологічного страхування залишаються проблематичними для України. Характерні ознаки екологічного страхування в Україні такі:

- екологічне страхування залишається мало-розробленим інструментом економіки і не має багатофункціональної спрямованості;
- об'єктивні потреби в забезпеченні страхового захисту не узгоджені з діючим законодавством;
- відсутність у регіонах страхових екологічних фондів;
- низькі ставки страхових премій, не адекватні ризику небезпеки підприємств;
- відсутність дієвої інформаційної бази щодо визначення ступеня екологічної небезпеки;
- відсутність методичної основи щодо визначення: екологічного впливу на довкілля, що може бути заподіяний різними сферами господарської діяльності людини оточуючому її навколишньому середовищу; економічної оцінки збитків зазначених екологічних впливів на навколишнє середовище; ризиків виникнення аварій або непередбачуваних негативних ситуацій в окремих природно-територіальних комплексах;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері екологічного страхування.

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумок, потрібно зазначити, що екологічне страхування є одним із найбільш складних видів страхових операцій. Для подальшого розвитку системи екологічного страхування необхідно розробити ефективний правовий механізм, який дасть змогу забезпе-

чити інтенсифікацію екологічної трансформації в країні. Важливою передумовою зменшення техногенно-екологічного тиску на населення і природне середовище є прийняття Закону України «Про екологічне страхування». Розвиток нормативно-правової бази також необхідний насамперед у сфері оцінки можливого збитку й екологічного ризику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Василюшин Х.Р. Теоретико-методичні засади екологічного страхування в Україні / Х.Р. Василюшин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 46–53.
2. Луцишин Г.М. Становлення екологічного страхування / Г.М. Луцишин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.14. – С. 99–102.
3. Василюшин Х.Р. Особливості правового регулювання екологічного страхування в Україні / Х.Р. Василюшин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 154–161.
4. Бублик М. І. Аналіз проблем і механізмів розвитку ринку екологічного страхування / М.І. Бублик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.5. – С. 59–63.
5. Василюшин Х.Р. Формування ринку послуг екологічного страхування в Україні / Х.Р. Василюшин, І.А. Дубович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.7. – С. 65–72.
6. Решетник Л. Екологічне страхування як одна з форм відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права громадян на безпечне для їх життя та здоров'я довкілля / Л. Решетник // Право України. – 2002. – № 6. – С. 78–81.